

şüphe ve isyan çılgınlıkları arasında Abdülhak Hâmid yer yer itaatlı bir tavırla inancını ikrar eder: "Sen Hâlıkımızsin ettik îman / Bir sende bulur bu ye's pâyân / Sen varken olur mu âhiret yok / Yok şüphe ki sende mağfîret çok"; "Eb'âd-ı semâ-yı neylerim ben / Olmazsam eğer sana mukarreb". Buna benzer dua, münâcât ve teslimiyet ifadeleri eserde otuza yakın kıtada yer almıştır. Şiirin "Allah'a yakınsın ey Muhammed" mısraıyla başlayan sonlarına yakın kıtalar ise bir na't izlenimi verir.

Hâmid'in eserlerinin çoğunda olduğu gibi *Makber*'de de ifade gücü, şiir dilindeki ustalık ve lirizm eserin bütününde aynı kuvvette değildir. Özellikle eserin son üçte birinde tahkiye ve vak'alar çoğaldıkça lirizm kaybolur. En lirik parçalar ise tabiat tasvirlerinde bir çeşit panteizme ulaştığı, ölüm karşısında aczini dile getirdiği, isyan ve teslimiyet duygularıyla kendi inancını sorguladığı mısralardadır.

Makber, ilk yayımlanışından itibaren tenkitçi ve araştırmacıların dikkatini çekmiş, olumlu ve olumsuz pek çok görüş arasında Hâmid'in en güzel eseri olduğu kadar Türk edebiyatına şekil ve muhteva bakımından getirdiği yenilik üzerinde de durulmuştur (eserin değişik yıllardaki basımları üzerine veya başka vesilelerle yapılan eleştiri ve değerlendirmeler için bk. Enginün, s. 9-26).

Abdülhak Hâmid'in eserlerinde ölüm temasının başlangıcı gibi sonu da *Makber*'le değildir. *Makber*'in yayımlanışını Türk edebiyatında yeni bir devrin başlangıcı olarak kabul eden Tanpınar, *Garam*'daki bir hadiseye dayanarak ondaki ölüm temasının bir musallat fikir gibi çocukluk yıllarından başlayıp hayat boyu devam ettiğini söyler. *Makber*'le aynı yıl yayımlanan *Ölü*, *Bunlar Odur* ve *Hacle* adlı şiir kitapları da bütünüyle aynı tema etrafında şekillenmiştir (ayrıca bk. Ömer Faruk Akün, *Makber'den Önce Abdülhak Hâmid'de Ölüm Temi* [doçentlik tezi, 1959], İÜ Ed. Fak. Genel Kitaplığı, nr. 6).

Makber Abdülhak Hâmid'in sağlığında iki defa basılmış (1885, 1922), daha sonra yeni harflerle de Sadi İrmak (1939) ve İsmail Hami Danişmend (1944) tarafından yayımlanmıştır. Son defa İnci Enginün bir giriş yazısıyla ve ilk iki basımdaki farkları da belirterek yeniden yayıma hazırlamıştır (İstanbul 1982, 1997). *Makber*'in ilk seksen dört kıtası Fehmi Arabağa tarafından manzum olarak Arapça'ya çevrilmiştir (Bağdat 1953).

BİBLİYOGRAFYA :

Gündüz Akıncı, *Abdülhak Hâmit Tarhan: Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Ankara 1954, s. 136-153; Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1956), İstanbul 1967, s. 535-558; M. Kaya Bilgegil, *Abdülhak Hâmid'in Şiirlerinde Ledünnî Meselelerden Allah İ*, İstanbul 1959, tür.yer.; Mehmet Kaplan, "Makber Mukaddimesi", *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul 1978, s. 66-69; Rıza Tevfik [Bölükbaşı], *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi* (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 1984, tür.yer.; *Abdülhak Hâmid'in Hataları* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1994, s. 166-169; İnci Enginün, "Makber, Ölü, Hacle, Bâlâdan Bir Ses, Validem Hakkında", *Abdülhak Hamid Tarhan: Bütün Şiirleri II*, İstanbul 1997, s. 9-26; Abdullah Uçman, "Abdülhak Hâmid - Rıza Tevfik", *Vefatının 60. Yılında Abdülhak Hâmid Tarhan Sempozyumu Bildirileri* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1998, s. 32-37; Sermet Sami Uysal, "Makber ve Fatma Hanım'ın Mezarı", *Türk Düşüncesi*, II/11, İstanbul 1954, s. 338-342; Fevziye Abdullah [Tansel], "Makber'de Leylâ ve Mecnun ile Hüsnün ve Aşk Tesirleri", *Ülkü*, X/59, Ankara 1938, s. 454-461; X/60 (1938), s. 541-544.

M. ORHAN OKAY

MAKBERETÜ'İ-MA'LÂT

(bk. CENNETÜ'İ-MUALLÂ).

MAKBİLİ (المقبلي)

Sâlih b. Mehdi
b. Ali el-Makbilî el-Kevkebânî
(ö. 1108/1696-97)

Yemenli müctehid âlim.

1047 (1637) yılında Kevkebân'ın Makbil köyünde dünyaya geldi. Muhammed b. Abdullah el-Habeşi doğum yılını 1040 (1630-31), yerini de Sülâ olarak kaydeder. Zirikî ise kendisindeki *el-Ebhâşü'l-müseddede* nüshasında, müellifin bu eseri 1097'de (1686) ve elli dokuz yaşında iken yazdığını belirttiğini, dolayısıyla 1038'de (1629) doğmuş olması gerektiğini söyler. Makbilî Sülâ'da yetişti; burada, Şibâm, Kevkebân ve 1077'de (1666-67) gittiği San'a'da Muhammed b. İbrâhim b. Mu-faddal, Ahmed b. Abdülhâdî el-Misverî, Mehdi b. Abdülhâdî el-Hasûse, Hasan b. Ahmed el-Haymî ve İmam Mütevekkil-Alellah İsmâil b. Kâsım gibi âlimlerden ders okudu. Arap dili ve edebiyatı, fıkıh ve usulü, kelâm, hadis ve tefsir konularında yetişerek adını duyurdu. Taklide karşı olması ve taklid taraftarlarını şiddetle eleştirmesi yüzünden San'a ulemâsıyla arasında tartışmalar çıktı ve İmam Mütevekkil-Alellah ile arası açıldı. Bunun

üzerine 1080 (1669) yılında Mekke'ye göç etti. Burada faydalandığı hocalar içinde İbrâhim el-Kürdî'nin adı geçmektedir. Yöneticilerle iyi ilişkiler kurmakla birlikte taklid konusundaki sert tavrı ve Mekke ulemâsından bazılarını eleştirmesi sebebiyle burada da şimşekleri üzerine çekti. Ulemânın kendisini zındıklıkla suçlayarak Osmanlı sultanına şikâyet ettiği, sultanın gönderdiği bir âlimin yaptığı araştırma sonunda olumlu bir kanaatle döndüğü kaydedilir. Şevkânî Dağıstanlı bazı âlimlerin ondan faydalanıp izinden gittiklerini ve bir kısım kitaplarını naklettiklerini belirtir. Talebeleri arasında müctehid âlimlerden Abdülkâdir b. Ali el-Bedrî'nin adı geçmektedir. Makbilî Mekke'de vefat etti.

İslahatçı kimliğiyle tanınan Makbilî İslâm dininden başka mezhebi bulunmadığını (*el-Alemü's-şâmih*, s. 10), İslâm'dan ve Hz. Peygamber'e intisaptan başka bir şeye razı olamayacağını (*a.g.e.*, s. 22) söyler. Belli bir mezhebe taassupla bağlanmayı, mezhebi merkez kabul edip Kitap ve Sünnet'i ikinci derecede görmeyi şiddetle eleştirir (*a.g.e.*, s. 48-49, 146-147, 153, 193, 198, 203-204, 226 vd.). İctihad kapısının kapandığını söyleyenleri, Kitap ve Sünnet'i anlama yolunu kapatarak bunları delil olmaktan çıkarmakla itham eder (*a.g.e.*, s. 203-204, 225). Müteahhirîn devri ulemâsı içinde kendisi gibi düşünen ve belli bir mezhebe bağlılığı reddeden bir kimseyi ne gördüğünü ne de duyduğunu söyleyen Makbilî (*a.g.e.*, s. 147) çeşitli alanlarda tanınmış birçok âlime ağır tenkitler yöneltir ve ilmî mevkilerini kabul ettiği Fahreddin er-Râzî (*a.g.e.*, s. 134, 145, 149, 153), Gazzâlî (*a.g.e.*, s. 136, 170, 240, 244) ve İbn Teymiyye (*a.g.e.*, s. 87, 109) yanında Buhârî (*a.g.e.*, s. 142), Ahmed b. Hanbel (*a.g.e.*, s. 198) ve Ebû Hanîfe'yi de (*a.g.e.*, s. 243) eleştirmekten geri durmaz. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi "sapık ve saptıran" diye niteleyerek ağır şekilde tenkit eder (*a.g.e.*, s. 101, 158, 159, 161, 170, 191, 216, 241, 285 vd.). Makbilî, XIX ve XX. yüzyıllarda İslâm dünyasında görülen islahatçı söylemin önemli habercilerinden biri olarak dikkat çeker.

Eserleri. 1. *el-Alemü's-şâmih fî İşâri'l-hak' ale'l-âbâ ve'l-meşâyih*. Başta kelâm olmak üzere fıkıh, usul, hadis ve tasavvuf konularındaki görüşlerini dile getirdiği bu eserinde hemen bütün itikadî ve amelî mezhepleri ve çeşitli alanlarda meşhur olan âlimleri ağır şekilde tenkit etmiştir. Mekke ulemâsından Muhammed b. Abdürresûl el-Berzencî'nin yönelttiği eleştiriler üzerine de ona cevap

olarak ve bu esere zeyil mahiyetinde *el-Ervâhu'n-nevâfiḥ li-âşârî iṣârî'l-âbâ ve'l-meşâyih*'i kaleme almıştır. Her iki eser birlikte yayımlanmıştır (Kahire 1328; Beyrut 1405/1985). **2. el-Menâr fi'l-muḥtâr min cevâhiri'l-Baḥri'z-zeḥḥâr.** Mehdî-Lidinillâh Ahmed b. Yahyâ'nın Zeydî fıkḥına dair eserinin hâşiyesidir (I-II, Beyrut 1408/1988). **3. Necâḥu't-tâlib bi-Muḥtaşarı İbni'l-Hâcib.** Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in fıkḥ usulüne dair eserinin hâşiyesidir (Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî, nr. 1534; mikrofilm, nr. 3568, 3569). **4. el-İthâf li-talebeti'l-Keşşâf.** Zemahşerî'nin eserindeki birçok görüşünü tenkit ettiği bir eserdir (yazma nüshası için bk. Zirikî, III, 197). **5. el-Ebhâşü'l-müsedde-de fi fûnûnin müte'addide.** Kelâmla ilgilidir. **6. Risâletü'l-kādî Şâlih el-Makbûl ilâ şâḥibi'l-Mevâhib.** **7. Baḥş fi ḥadîsi "seteftariḫü ümmeti seb'ine fırka".** **8. Baḥş fi't-ta'abbüd bi-şer'i men ḳablenâ** (son dört eserin nüshaları için bk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, s. 146). Makbûl'nin Bâtinî (İsmâîlî) Hemedan halkının hukukî durumuyla ilgili bir fetvası Hüseyin Abdullah el-Amrî tarafından yayımlanmıştır (*New Arabian Studies*, Exeter 1994, II, 165-174).

BİBLİYOGRAFYA :

Makbûl, *el-'Alemü's-şâmiḥ*, Beyrut 1405/1985, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-8; Şevkānî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 288-292, 369; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1772; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihî*, İstanbul 1975, s. 177; Ahmed Hüseyin Şerefeddin, *Târiḫü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, [baskı yeri yok] 1400/1980 (Matâbiu'r-Riyad), s. 79-80, 107-109, 257; Zirikî, *el-A'lam* (Fethullah), III, 197; Abdurrahman Tayyib Ba'ker, *Muṣliḫü'l-Yemen Muhammed b. İsmâ'il el-Emir eş-Şan'ânî*, Taiz-Dimaşk 1408/1988, s. 152-154; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 145-146, 250; Abdullah b. Abdurrahman el-Muallimî, *Mu'cemü mü'ellifi maḥtûṭâtî Mektebeti'l-Haremi'l-Mekkî eş-Şerîf*, Riyad 1416/1996, s. 464; A. Knysh, "İbrâhim al-Kürânî (d. 1101/1690), an Apologist for wahdat al-wujûd", *JRAS*, 3. seri, V/1 (1995), s. 46.

AHMET ÖZEL

anlamında kullanılmaktadır. Buna göre makbul sahih lizâtiḥî, sahih ligayriḥî, hasen lizâtiḥî, hasen ligayriḥî hadis çeşitlerini ihtiva etmektedir. Makbul, "senedi zayıf olsa bile kendisiyle amel edilmiş ve âlimlerin kabulüne mazhar olmuş hadis" mânasında da kullanılmıştır (Aydın, s. 92). Buna göre makbul, kendisiyle amel edilmesi gerekli sahih ve hasen hadisleri ifade etmekle birlikte zayıf da olsa âlimlerin kabulünde sakınca görmeyerek amel ettikleri hadisleri de belirtmektedir.

Makbul terimi, hadis münekkitleri tarafından râvinin güvenilir (sika) olduğunu anlatmak üzere de kullanılmıştır. İbn Hacer el-Askalânî, onun daha önceki kaynaklarda söz konusu edilmediği halde ta'dîlin altıncı mertebesindeki râvileri gösterdiğini söylemiştir. Askalânî bu lafzın az hadis rivayet eden, rivayetinin terk edilmesini gerektirecek derecede cerh edilmeyen ve rivayetinde tek kalmayıp mütabii olan zayıf râvileri ifade ettiğini belirtmiştir. Ancak onun bu açıklaması, muhaddislerin kullanımına aykırı olduğu ve ileri sürdüğü şartlara kendisinin de uymadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Yücel, s. 175-181).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1406/1986, s. 107; İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb* (Avvâme), s. 74, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 27-28; a.mlf., *en-Nûket 'alâ kitâbi İbni's-Şalâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, I, 490; Ali el-Kârî, *Şerḫü Şerḫi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Muhammed Nizâr Temîm - Heysem Nizâr Temîm), Beyrut, ts. (Dârü'l-Erkam), s. 209-213; Tâhir el-Cezâirî, *Tevciḫü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 212; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâḫşü'l-ḥaşiş*, Kahire 1377/1958, s. 92; *Tecrid Tercemesi*, I, 112-113, 394; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 92; Ahmet Yücel, *Ahmed İlmünde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, İstanbul 1998, s. 172-182.

AHMET YÜCEL

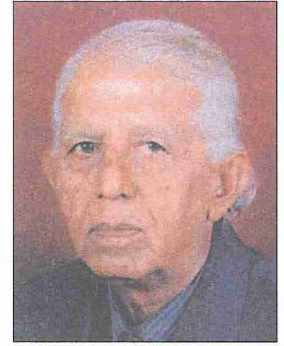
MAKBÛL AHMED

(مقبول أحمد)

(1919-1998)

İslâm coğrafyacısı.

Bombay'da doğdu. Tam adı Seyyid Makbûl Ahmed'dir. 1945'te Bombay Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra İngiltere'ye giderek Oxford Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdürdü. Burada İngiliz şarkiyatçısı Hamilton Gibb'in danışmanlığında Mes'ûdî'nin *Mürûcû'z-zeheb* adlı eserindeki coğrafyayla ilgili bölümlerin inceleme, neşir ve İngilizce tercümesini

Makbûl
Ahmed

kapsayan çalışmasıyla yüksek lisans yaptı; İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-müştâḳ*'ının Hindistan'la ilgili kısmının inceleme, neşir ve İngilizce çevirisinden meydana gelen teziyle de doktor unvanını aldı. 1951 yılında Hindistan'a dönerek Aligarh İslâm Üniversitesi'nde İslâm coğrafyasına dair çalışmalarına devam etti. Mes'ûdî'nin eseri üzerine yaptığı çalışmayı *Islamic Culture*'de yayımladı ("al-Mas'ûdî's Contribution to Medieval Arab Geography", XXVII [1953], s. 61-77, XXVIII [1954], s. 275-286). 1958'de Aligarh İslâm Üniversitesi'nin Mes'ûdî'nin vefatının 1000. yılı münasebetiyle düzenlediği sempozyuma öncülük etti; burada sunulan tebliğleri A. Rahman ile birlikte neşretti (*al-Mas'ûdî's Millenary Commemoration Volume*, Aligarh 1960). Bu arada birçok konferansa ve toplantıya katıldı. Müslüman coğrafyacıların eserlerinde işaret edilen önemli mevki ve limanların eski yerlerini, Mes'ûdî ve Bîrûnî gibi âlimlerin mezarlarını araştırmak için seyahatler yaptı. Cemmû ve Keşmîr Üniversitesi ile Londra Üniversitesi'nde de ders veren Seyyid Makbûl Ahmed, 1993-1994 yıllarında Ürdün Ehlibeyt Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 1998'de Hindistan'da vefat etti. Ehlibeyt Üniversitesi aynı yıl Makbûl Ahmed'in anısına bir sempozyum düzenleyerek sunulan tebliğleri yayımladı (bk. bibl).

Eserleri. **1. Indian and the Neighbouring Territories as Described by the Sharîf al-İdrîsî in his Kitâb Nuzhat al-Mushtâḳ fi 'ikhtirâḳ al-Âfâq.** İdrîsî'nin kitabında Hindistan, Pakistan, Seylân ve diğer komşu bölgelerle ilgili bilgileri ihtiva eden eserin Arapça'sı Aligarh'ta (I, 1954), tercümesi Leiden'de (II, 1960) basılmıştır. **2. History of Arab-Islamic Geography: 9 th-16 th Century A.D.** (Amman 1995). Eserin ilk bölümünde tarihe dair bir sunuşla birlikte coğrafya konusunda çalışma yapan müellifler tanıtılmakta, ikinci bölümde coğrafya konu-

MAKBUL (المقبول)

Hadisin sahih veya hasen, râvinin de güvenilir olduğunu ifade eden terim.

Sözlükte "kabul edilmiş" mânasına gelen makbûl kelimesi hadis terimi olarak genellikle, "adâlet ve zabt sahibi râvilerin baştan sona muttasıl bir isnadla rivayet ettikleri, illetli ve şâz olmayan haberler"